

Οι καθαρισμοί των βερνικιών των εικόνων

S. Stassinopoulos

Head of the conservation laboratory, Benaki Museum

Η εικόνα, ως λατρευτικό είδος τέχνης, υφίσταται «καλοπροαίρετες» επεμβάσεις περισσότερες από άλλα είδη, ιδιαίτερα στο στρώμα του βερνικιού όπου ένα συνονθύλευμα των πιο απίθανων υλικών (διάφορα έλαια, κεριά, άλλα ρητινώδη βερνίκια, κολλητικές ουσίες κα.) προστίθενται στο αρχικό ρητινώδες βερνίκι. Όλα αυτά τα υλικά καλούμαστε να τα αφαιρέσουμε προκειμένου να αποκατασταθεί η εικόνα στην αρχική, κατά το δυνατόν, μορφή της. Όταν, σπανιότερα, υπάρχει μόνο το αρχικό βερνίκι ή συνδυασμός ομοειδών υλικών, η διαδικασία αυτή είναι πιο απλή. Έτσι, η εργασία του καθαρισμού των εικόνων ακολουθεί συνήθως τις παρακάτω φάσεις:

- Εύρεση, με ποικίλες μεθόδους, του κατάλληλου διαλύτη σε σχέση με την ανθεκτικότητα των υποκείμενων στρωμάτων χρώματος
- Επιλογή των διαλυτών και του τελικού μείγματος
- Επιλογή του τρόπου καθαρισμού

Όλα αυτά με παραμέτρους που οφείλουμε να συνυπολογίσουμε (πτητικότητα, τοξικότητα, δραστηριότητα, υπολείμματα διαλύτη...).

Επειδή η βιβλιογραφία σχετικά με τους καθαρισμούς των εικόνων είναι πολύ περιορισμένη, ανατρέχουμε συνήθως σε μεθόδους που εφαρμόζονται σε άλλα είδη φορητής ζωγραφικής, ή και καταφεύγουμε στην προσωπική μας εμπειρία.

Εξάλλου, ένα θέμα που προβληματίζει ακόμα και σήμερα συντηρητές και ιστορικούς της τέχνης είναι το βάθος και η «δραστηριότητα» του καθαρισμού.

Σκοπός της εισήγησης είναι να παρουσιάσει το πρόβλημα του καθαρισμού των εικόνων, να θέσει το ερώτημα κατά πόσο αυτός γίνεται με σωστό τρόπο και να σχολιάσει:

- Τις μεθόδους που έχουν παρουσιαστεί τα τελευταία χρόνια για την ανεύρεση κατάλληλου μείγματος διαλυτών, την εφαρμογή τους στον καθαρισμό των εικόνων και την αποτελεσματικότητά τους.

- Τις εμπειρικές διαδικασίες και τα υλικά που χρησιμοποιούν διάφορα εργαστήρια συντήρησης εικόνων (βάσει ερωτηματολογίου).
- Τις σύγχρονες μεθόδους που δεν χρησιμοποιούν χημικό διαλύτη, αλλά λέιζερ ή αμμοβολή.
- Τη δυνατότητα ελέγχου της πλήρους αφαίρεσης των βερνικιών και των υπόλοιπων υλικών επικάλυψης της ζωγραφικής επιφάνειας, με αυτονόητη προϋπόθεση την σε βάθος γνώση της τεχνικής της.
- Τη δεοντολογία αυτής της διαδικασίας και τις ποικίλες αντιδράσεις ιστορικών της τέχνης και φιλότεχνων για τον πλήρη καθαρισμό των έργων τέχνης.

Στη συνέχεια αναφέρονται παραδείγματα από καθαρισμούς εικόνων που παρουσίαζαν:

- στρώματα βερνικιού με αναμείξεις ή επικαθίσεις ποικίλων υλικών και επιζωγραφίσεων
- προβληματικά στρώματα ζωγραφικής
- προηγούμενους δραστικούς καθαρισμούς που προκάλεσαν φθορές στο ζωγραφικό στρώμα
- βερνίκια με σημαντικές αλλοιώσεις, όπως έντονες οξειδώσεις και πλήρη φθορά των φυσικών χαρακτηριστικών τους
- βερνίκια με έντονες, πυκνές και βαθιές ρωγματώσεις
- βερνίκια χωρίς σημαντικές αλλοιώσεις.

Τέλος, συνοψίζονται τα συμπεράσματα και αποτιμώνται οι μέθοδοι και τα υλικά που χρησιμοποιούνται.

Ως προς τη δεοντολογική πλευρά του θέματος, η άποψη του γράφοντος καθώς και του εργαστηρίου του Μουσείου Μπενάκη, στα 32 χρόνια λειτουργίας του, είναι σαφής και σταθερή: πλήρης αφαίρεση όλων των ξένων στοιχείων και των οξειδωμένων βερνικιών, στον βαθμό που μας το επιτρέπει το έργο.